

راهکارهای رفع موانع حسابرسی مبتنی بر ریسک

عفت اکرمی مقدم^۱

چکیده- محاسبات پیچیده‌ای که در محاسبه سطوح مختلف خطر حسابرسی وجود دارد و باعث شده است تا فرایند حسابرسی مبتنی بر ریسک به طور کامل به وسیله موسسه‌های حسابرسی و رده‌های مختلف حساب‌رسان اجرا نشود و به طور معمول بیشتر موسسه‌ها تنها بخش اول این فرایند را که مربوط به برنامه‌ریزی حسابرسی است اجرا کرده است. هدف این پژوهش بررسی موانع حسابرسی مبتنی بر ریسک است و این پژوهش در نظر دارد عوامل موثر بر ریسک حسابرسی، سیستم امتیازبندی ریسک و سایر عوامل موثر بر ریسک حسابرسی پردازد و به این نتیجه رسیده است که حسابرسی مبتنی بر ریسک می‌تواند در مجموع باعث کاهش اوقات کار تیم حسابرسی و در نهایت افزایش سودآوری موسسه در بلندمدت شود.

کلمات کلیدی: ریسک حسابرسی، حسابرسی داخلی، ریسک تجاری

مقدمه

با ظهور محیط تجاری متنوع و توسعه مشکلات تجاری ویژه این محیط تجاری نوین، هیچ‌کس اطلاعات کافی برای پشتیبانی و دفاع از ارزیابی ریسک، ندارد (ایمونیانا و همکار، ۲۰۰۷). در پاسخ به شکست‌های گسترده تجاری در سراسر دنیا، حسابرسی مبتنی بر ریسک رویکرد غالب سال‌های اخیر برای مبارزه با فساد بوده است. ارزیابی ریسک عدم کشف مرکز ثقل حسابرسی مبتنی بر ریسک است و به طور مستقیم بر اثربخشی و کارایی توزیع منابع و نیروی کار در حسابرسی، کیفیت حسابرسی و تعیین راهبردهای حسابرسی تاثیرگذار است. (حاجیها، ۱۳۸۹)

عوامل کیفی پیچیده‌ای بر ریسک موثر است و غالباً هنگام ارزیابی آن‌ها حساب‌رسان نمی‌توانند روابط و درهم‌کنش‌های متقابل این عوامل را همزمان در ذهن دارند (ماک و همکاران، ۱۹۹۸). ترجیحاً ریسک نقشی محوری در تئوری اقتصادی شرکت، قراردادهای بهینه و به طور مجازی همه

۱- عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور- دانشکده حسابداری- ایمیل: Effatakramimoghdam@gmail.com

عناوین حسابداری مدیریت که رفتار انسانی و تصمیم‌گیری را دربر می‌گیرد، ایفا می‌کند (کوپر^۱ و همکار، ۱۹۹۳). بنابراین ارزیابی ریسک در خدمات حرفه‌ای مانند حسابرسی مستقل حائز اهمیت است.

مبانی نظری تحقیق

حسابرسی عبارتست از جمع‌آوری و ارزیابی شواهد مربوط به اطلاعات مقدراری و ریالی یک موسسه اقتصادی در یک دوره زمانی مشخص برای تعیین و گزارش در رابطه با میزان مطابقت اطلاعات ارائه شده با معیارهای از قبل تعیین شده که این فرآیند بایستی توسط یک شخص با صالحیت و مستقل انجام شود. (آرنز، ۱۹۹۷) رشد کمی و پیچیدگی روزافزون فعالیت‌های اقتصادی در دهه‌های گذشته، موجب شده است که اطلاعات مالی در ارزیابی افراد و واحدهای اقتصادی نقش بسزایی داشته باشد. به طوری که وجود اطلاعات مالی درخور اتکاء شرط لازم برای بقای جامعه امروزی است. (مولایی - نژاد و همکار، ۱۳۹۳) مدیریت ریسک یک بخش مهم از مدیریت استراتژیک سازمان می‌باشد. تمرکز مدیریت ریسک بر تعیین و کاهش ریسک‌ها بوده و هدف آن افزودن حداکثر ارزش پایدار به تمامی فعالیت‌های سازمان می‌باشد. مدیریت ریسک احتمال موفقیت و تحقق اهداف کلی سازمان را از رسیدن به اهدافش بازدارد، تعریف نمود. (اسچنیدر و همکار، ۱۹۹۰) طبق استانداردهای حسابرسی، هدف حسابرسی صورت‌های مالی این است که حسابرس بتواند درباره اینکه صورت‌های مالی مزبور از تمام جنبه‌های بااهمیت، طبق استانداردهای حسابداری تهیه شده است یا خیر، اظهارنظر کند (یزدانیان و همکار، ۱۳۹۱). مهمترین مساله حسابرسی آن است که حسابرسی چگونه می‌تواند علاوه بر افزودن به ارزش محصول (صورت‌های مالی) مشتری‌اش، سودآوری خود را نیز افزایش دهد؟ در دهه گذشته، حسابرسی مبتنی بر ریسک به مثابه‌ی مهمترین گرایش حسابرسی مستقل برای پاسخ به مساله فوق بود. در صورتی که حسابرسی مبتنی بر ریسک به درستی انجام گیرد، فزون آن می‌تواند ضمن کمک به توسعه راهبردهای تجاری واحد تحت حسابرسی، کارایی کل گروه حسابرسی را نیز به طور قابل ملاحظه‌ای ارتقا بخشد. حسابرسی مبتنی بر ریسک به عنوان فرایند شناسایی و گزارش ریسک تحریفات با اهمیت در صورت‌های مالی دانست. (زارعی، ۱۳۸۱) در حسابرسی مبتنی بر ریسک حسابرس پس از کسب شناخت اولیه از سیستم‌های حسابداری و کنترل داخلی (ثبت سیستم با استفاده

1- Cooprt

از یکی یا تلفیقی از سه روش نمودگر - پرسشنامه و شرح نوشته و انجام دادن آزمون شناخت سیستم) خطرهای ذاتی و کنترل را برآورد می‌کند. برآورد اولیه از خطر ذاتی و کنترل حسابرس را در تشخیص قابل اتکا بودن سیستم کنترل داخلی کمک می‌کند. در صورت قابل اتکا بودن سیستم کنترل داخلی حسابرس به آزمون کنترل‌هایی می‌پردازد که می‌خواهد بر آن اتکا کند و پس از اجرای آزمون کنترل‌ها و کسب شناخت حاصل از اجرای آن می‌تواند برآورد اولیه از خطر ذاتی و کنترل را تعدیل نموده و نهایی کند. حسابرس با نهایی نمودن خطر ذاتی و کنترل در شرایطی قرار می‌گیرد که می‌تواند خطر عدم کشف را با دقتی مناسب برآورد کند. و با این برآورد می‌تواند نوع و ماهیت و مقدار آزمون‌های محتوا را برای کسب شواهد کافی و پشتوانه اظهارنظر خود مشخص کند. با توسعه شرکت‌ها و افزایش روزافزون حجم عملیات آنها، حسابرسان در کاهش ریسک حسابرسی با انجام آزمون‌های محتوای گسترده (سندرسی و سایر روش‌های حسابرسی) با مشکل روبرو شدند. پیشرفت فن‌آوری اطلاعات، حسابرسان را در وضعیتی قرار داد که بتوانند روش علمی برای خود بدست آورند و مقدار خطر حسابرسی را از پیش برآورد و تعیین کنند. حسابرسی مبتنی بر ریسک را می‌توان به عنوان فرآیند شناسایی و گزارش ریسک تحریفات با اهمیت در صورت‌های مالی دانست. هدف از بکارگیری حسابرسی مبتنی بر ریسک، افزایش کارایی و اثربخشی حسابرسی است، زیرا با تعیین نوع و ماهیت، زمان‌بندی اجرا و حدود آزمون‌های محتوا به گونه‌ای معقول و همراه با قابلیت پاسخگویی کامل رسیدگی‌ها به میزان مناسبی انجام گردیده و در نتیجه زمان صرف شده به سطح منطقی‌تری تغییر می‌یابد. (خلعتبری لیماکی و همکاران، ۱۳۹۲)

وجود برخی شرایط در محیط فرایند گزارشگری، امکان ارزیابی مستقیم کیفیت اطلاعات به وسیله استفاده‌کنندگان را بسیار مشکل می‌کند. تقاضا برای حسابرسی در فرایند گزارشگری که تحت شرایط تضاد منافع، پیامدهای اقتصادی با اهمیت، پیچیدگی فعالیت‌های اقتصادی و نبود دسترسی مستقیم انجام می‌شود توجیه‌پذیر است. تضاد منافع بین دو گروه تهیه‌کننده و استفاده‌کننده اطلاعات، مهمترین توجیه برای نیاز به حسابرسی است. در صورت نبود تضاد منافع بین این دو گروه، نیاز به خدمات حسابرسی به طور محسوسی کاهش می‌یافت. وجود تضاد منافع، انجام خدمات حسابرسی به وسیله فردی مستقل از هر دو گروه را اجباری می‌کند. (مولایی‌نژاد و همکار، ۱۳۹۳)

نارسانایی‌های مدل حسابرسی مبتنی بر سیستم و امکان جایگزینی آن با مدل حسابرسی مبتنی بر ریسک در ایران

رویکرد حسابرسی مبتنی بر ریسک و فعالیت، ابزار مناسبی جهت برآورد زمان انجام کار و حق‌الزحمه حسابرسی در راستای تحقق تکالیف و انجام مسئولیت‌های حرف‌های حساب‌برسان است. (پیکت، ۲۰۰۶) در طی دهه‌های اخیر نقش حساب‌برسان به شدت در حال تغییر است. قانون ساربینز - اکسلی (SOX) در آمریکا و اصول حاکمیت شرکتی در انگلیس متمرکز بر الزام تشریح فعالیت‌های مدیریت بر مبنای ریسک و گزارش آن به حساب‌برسان می‌باشد. بر اساس همین قوانین، حساب‌برسان نیز باید اظهارنظرهای خود را با سطح اطمینان مشخصی اعلام کنند. (کوسرات، ۲۰۰۷) امروزه همه استانداردهای حسابرسی متداول در دنیا بر مدیریت راهبردی حسابرسی و برنامه‌ریزی آن براساس مدل ریسک حسابرسی تأکید دارند. (موسسه حساب‌برسان داخلی آمریکا، ۲۰۰۵). برنامه حسابرسی مؤثر مبتنی بر ریسک با مشاهده ریسک‌های سازمان از میان منشور هدف‌های راهبردی، بر تمام محدودیت‌های ذکر شده غلبه کرده و به حساب‌برسان امکان می‌دهد که حسابرسی هدفمندتر و کارآمدتری داشته باشد. همچنین، این برنامه حسابرسی از طریق ارتباط ریسک‌های سازمان با هدف‌های تجاری سازمان، باعث خواهد شد تا بتوان برنامه‌های کاهش ریسک دقیق‌تر، سریع‌تر و واضح‌تری را تدوین کرد. (مجله مدیریت ریسک، ۱۳۹۴)

با توجه به اینکه بسیاری از عوامل شناسایی ثقل با روش‌های حسابرسی مورد استفاده توسط حساب‌برسان هم‌هانگ است؛ بنابراین استفاده از یک روش حسابرسی کارا و اثربخش مانند حسابرسی مبتنی بر ریسک می‌تواند قدم بزرگی در شناخت ثقل در حسابرسی مستقل باشد (نادریان و صفار، ۱۳۸۰). قربانی (۱۳۹۳) بیان می‌کند در ایران، حساب‌برسان از سال‌های قبل به نحوی تجربی و با نگاهی کاربردی به اهمیت شناخت و طبقه‌بندی خطرهای حسابرسی آگاه بوده و عملاً در برنامه‌ریزی‌های خود، خطرهای حسابرسی را در نظر گرفته‌اند. در حال حاضر با توجه به گسترش فعالیت‌های اقتصادی و پیچیدگی‌های حاکم بر محیط‌های تجاری، گسترش مالکیت سهام واحدهای تجاری در بین عموم، اهمیت رعایت حقوق استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی حسابرسی شده و همچنین طرح دعاوی حقوقی علیه حساب‌برسان، رویکرد به این موضوع نیز مانند رویکرد به سایر علوم، جنبه علمی و تخصصی بیشتری پیدا کرده است. به طوری که برای شناسایی و اندازه‌گیری این خطرها، استانداردهای

حسابرسی خاصی تدوین شده است. اما به هر حال اجرای حسابرسی مبتنی بر ریسک در ایران با نارسایی‌هایی همراه است. در این خصوص می‌توان با تدوین اصول بر مبنای حسابرسی مبتنی بر ریسک، ایجاد کمیته‌های متشکل از افراد صاحب‌نظر حرف‌های در بخش اجرا و اجرای آزمایشی حسابرسی بر مبنای ریسک در چند محیط حسابرسی به همراه مقایسه نتایج آن با نتایج مدل فعلی، به درک بیشتر این مدل منجر شده و زمینه‌های اجرا را فراهم می‌سازد.

عوامل تاثیرگذار بر ریسک‌های مدل ریسک حسابرسی

به طور کلی در سیستم سنتی، حساب‌رسان، سیستم کنترل داخلی مشتری را ارزیابی می‌کنند و با توجه به قابلیت اتکای سیستم، آزمون جزئیات را طراحی و اجرا می‌کنند. از آن‌جا که انجام آزمون جزئیات به صورت وسیع پرهزینه است لذا حساب‌رسان جهت برقراری تعادل میان کارایی و اثربخشی سیستم، حسابرسی مبتنی بر ریسک را مدلسازی کردند تا از این طریق مقدار آزمون جزئیات که برای یک حسابرسی اثربخش لازم است را مشخص کنند. نقطه شروع برای رویکرد حسابرسی مبتنی بر ریسک، تعیین سطح کلی خطر است که حساب‌رس هنگام بیان اظهارنظر حسابرسی درباره صورت‌های مالی آماده پذیرش آن است. رویکرد حسابرسی مبتنی بر ریسک برای اجتناب از حسابرسی بیش از حد در حوزه‌های با خطر اندک و حسابرسی کمتر از حد در حوزه‌های با خطر بالا طراحی می‌شود (خوروات، ۲۰۰۸) بنابراین عوامل موثر بر ریسک حسابرسی از نظر مبنای حسابرسی (تعدیل شده با استانداردهای حسابرسی ایران) شامل موارد زیر می‌باشد:

- ۱- شناخت حساب‌رس از هدف واحد تحت رسیدگی شامل موقعیت اقتصادی عمومی، محیط صنعت و فعالیت‌های عملیاتی و زمینه تجاری و شناخت کامل از مدل تجاری صاحب کار.
- ۲- دانش و تکنیک‌های حرفه‌ای حساب‌رس.
- ۳- ارزیابی درستکاری و یکپارچگی مدیریت طبق رفتار متقابل با حساب‌رسان در گذشته.
- ۴- درجه قضاوتی بودن اطلاعات ارائه شده مربوط و روش ارزیابی آن در واحد تحت رسیدگی.
- ۵- ملاحظات و توجه به هزینه‌های حسابرسی هنگام استفاده از راهبردها و روش‌های حسابرسی.
- ۶- وابستگی مالی حساب‌رس به درآمد حسابرسی از یک مشتری خاص و یا گروه مشتریان خاص است.

۷- ریسک عملیاتی واحد تحت حسابرسی (عبارت است از ریسک اینکه واحد حسابرسی نتواند به هدف عملیاتی خود نائل گردد)

۸- ترکیب مشتریان هر حسابرس یا موسسه حسابرسی.

عوامل موثر بر ریسک حسابرسی از نظر سطح واحد تحت حسابرسی شامل موارد زیر می‌باشد:

۱- تنوع و گستردگی و میزان اتکای استفاده‌کنندگان برون سازمانی بر صورت‌های مالی (مثلاً شرکت سهامی عام است).

۲- احتمال بروز مشکلات حاد مالی و نقدینگی در واحد مورد رسیدگی در دوره پس از صدور گزارش حسابرسی. (حاجیها، ۱۳۸۹)

سیستم امتیازبندی حسابرسی مبتنی بر ریسک

یک برنامه حسابرسی IT مبنی بر ریسک موفق می‌تواند بر مبنای یک سیستم موثر امتیازبندی باشد. در وضع یک سیستم امتیازبندی، هیات مدیره و مدیریت می‌بایست اطمینان حاصل کنند که سیستم قابل فهم است. تمام عوامل مربوط به ریسک را در نظر می‌گیرد و تا حد ممکن از ذهنیت‌گرایی اجتناب می‌کند. عوامل اصلی ریسک که معمولاً در سیستم‌های امتیازبندی بکار گرفته می‌شوند شامل موارد زیر می‌شود:

- ماهیت مبادلات و رویدادها به عنوان مثال: تعداد و حجم پولی و پیچیدگی.
- ماهیت محیط عملیاتی به عنوان مثال: تغییرات در حجم، درجه سیستم و استقرار گزارشگری، حساسیت اطلاعات رسیدگی شده، تاثیرگذاری بر فرایندهای بحرانی موسسه تجاری، تاثیر بالقوه مالی.
- امنیت فیزیکی و معقول اطلاعات، تجهیزات و ساختمان‌ها.
- کفایت غفلت مدیریت عملیاتی و تنظیم و کنترل.
- نتایج حسابرسی و قانونی (منظم) قبلی و پاسخگویی مدیریت در موضوعات موردنظر.
- منابع انسانی شامل تجربه مدیریت و کارکنان، گردش، رقابت تکنیکی، طرح جانشینی مدیریت و درجه هیات نمایندگی.
- غفلت مدیریت ارشد.

حسابرسان می‌بایست دستورالعمل‌های کتبی در مورد استفاده از ابزارهای ارزیابی ریسک ایجاد و گسترش دهند و این دستورالعمل‌ها را با کمیته حسابرسی با هیات مدیره مورد بازنگری قرار دهند، قابلیت اتکا و رسمیت دستورالعمل‌ها برای موسسات به صورت جداگانه بسته به اندازه، پیچیدگی، حوزه فعالیت‌ها، تنوع جغرافیایی، تکنولوژی‌های مخلف بکار گرفته شده متفاوت خواهد بود. موسسه می‌تواند بر شیوه عمل استاندارد صنعت یا بر تجربه‌های خود در جهت امتیازبندی ریسک اتکا کند. حسابرسان می‌بایست دستورالعمل‌ها را برای درجه‌بندی یا ارزیابی حوزه‌های اصلی ریسک و مشخص کردن دامنه امتیازات یا ارزیابی‌ها به کار برند. (اسدی و همکار، ۱۳۹۰)

بررسی موانع و استقرار حسابرسی مبتنی بر ریسک

حسابرسان هنگام طرح‌ریزی آزمون‌های حسابرسی همواره با خطر رد کردن نظریه نادرست درباره نمونه‌های انتخاب شده مواجه هستند و همچنین هنگامی که حسابرسان در واحد مورد رسیدگی با کمبود و یا ناقص بودن اطلاعات روبرو می‌شوند سطح ریسک خود را بالا ارزیابی می‌کنند و اگر حسابرس از دانش کافی در رابطه با صنعت مورد رسیدگی برخوردار باشد می‌تواند مدیریت بهتری در اجرای برنامه‌ریزی، طرح‌ریزی و اجرای عملیات حسابرسی داشته باشد و چنین شرایطی باعث می‌شود که حسابرس سطح ریسک خود را پایین ارزیابی کند. یکی از دلایل نارسایی‌های موجود، عدم وجود تفکر سیستمی در حسابرسان باشد. در حسابرسی مبتنی بر ریسک تفکر سیستمی حسابرسان جزء جدایی‌ناپذیر حسابرسی است (حاجیها، ۱۳۸۹) همچنین باید متغیرهایی که بر ریسک حسابرسی اثر می‌گذارد را شناسایی نمود و گام‌هایی را در جهت کاهش این عوامل برداشته شود و به سازمان حسابرسی توصیه می‌شود با تدوین استانداردها و قوانین لازم سعی بر شناسایی و کاهش عوامل اثرگذار بر ریسک حسابرسی نماید تا حسابداران مستقل با رعایت استانداردها و قوانین مربوطه حسابرسی‌هایی با کارایی و اثربخشی و همچنین با قابلیت اتکای بیشتری انجام دهند.

در اثر وجود نقاط ضعف عمده‌ای که در روش‌های سنتی حسابرسی وجود دارد حسابرسی با تاکید بر مدیریت ریسک پایه‌ریزی شده است. در حسابرسی سنتی، حسابرسان تمام تصمیم‌های خود را بر مبنای جنبه مادی می‌گیرند و کنترل‌های داخلی و دیگر عوامل ذاتی موثر بر فعالیت که به وسیله صاحبکار صورت می‌گیرد و برای هدف‌های حسابرسی بسیار سودمند هستند به طور گسترده مورد

ارزیابی قرار نمی‌گیرند و توجه فقط بر روی ارقام و اعدادی است که در صورت‌های مالی گزارش می‌شوند. اما در حسابرسی با تاکید بر مدیریت ریسک حسابرسی، بر جنبه‌های مختلف عملکردی صاحب کار از جمله سیستم‌های کنترل داخلی، تغییرات حساب‌ها و نسبت‌های مالی و عوامل ذاتی موثر بر فعالیت شرکت مانند صنعت و نوع فعالیت صاحب کار، درستکاری و تجربه و دانش مدیریت ارشد و ... تمرکز شده و تعیین میزان حدود رسیدگی‌ها و آزمون‌های محتوا براساس تحلیل این‌گونه معیارها صورت می‌گیرد. (قوی اندام، ۱۳۹۲)

هدف از بکارگیری حسابرسی مبتنی بر ریسک، افزایش کارایی و اثربخشی حسابرسی است، زیرا با تعیین نوع و ماهیت، زمان‌بندی اجرا و حدود آزمون‌های محتوا به گونه‌ای معقول و همراه با قابلیت پاسخگویی کامل رسیدگی‌ها به میزان مناسبی انجام گردیده و در نتیجه زمان صرف شده به سطح منطقی‌تری تغییر می‌یابد. حسابرسی مبتنی بر ریسک یک نمونه واقعی از شرایط دستیابی به سود دوجانبه‌ی حسابرس و مشتری است. (پورعلی و همکار، ۱۳۹۱) با توجه به اینکه بسیاری از عوامل شناسایی‌ی تقلب با روش حسابرسی مورد استفاده توسط حسابرس هماهنگ است؛ بنابراین استفاده از یک روش حسابرسی کارا و اثربخش مانند حسابرسی مبتنی بر ریسک می‌تواند قدم بزرگی در شناخت تقلب در حسابرسی مستقل باشد (نادریان و همکار، ۱۳۸۰)

نتیجه‌گیری

حسابرسی مبتنی بر ریسک نه تنها نقش ارزش‌افزایی حسابرسی برای محصول مشتری را تثبیت می‌کند بلکه کار حسابرسی را سودآورتر می‌سازد. عدم جمع‌آوری شواهد کافی و محدودیت‌های ایجاد شده در عملیات حسابرسی، عدم برنامه‌ریزی در فرآیند حسابرسی، عدم وجود سیستم کنترل داخلی در شرکت‌ها، اندازه شرکت و نوع عملیات آن، محدودیت در اجرای آزمون‌های محتوا با ریسک حسابرسی از عوامل اثرگذار بر ریسک مبتنی بر حسابرسی می‌باشد و از آنجایی که حسابرسان در اجرای عملیات خود با محدودیت روبرو می‌شوند نمی‌توانند به نتیجه ایده‌آلی دست پیدا کنند و قادر به ارائه گزارش قابل اتکائی نیستند.

اگر حسابرسی بر مبنای ریسک به درستی انجام شود به هر کسی اجازه می‌دهد که تا انتهای فرآیند کار جلو برود و درباره چیزی که انجام شده نیز احساس خوبی داشته باشد. حسابرسان احساس می‌کنند

خدماتی با ارزش واقعی برای مشتری فراهم کرده‌اند مشتریان نیز احساس می‌کنند که آن‌ها اطلاعات با ارزش دریافت کرده‌اند که آن‌ها می‌توانند استفاده کنند تا شرکت‌هایشان را قدرتمند سازند، بالاخره حسابرسی بر مبنای خطر می‌تواند کل فرآیند حسابرسی را تغییر داده و به یک تجربه پاداشی برای تمام قسمت‌ها تبدیل کند.

منابع

۱. اسدی مرتضی، ناظمی اردکانی مهدی، "ارزیابی ریسک و حسابرسی مبتنی بر ریسک"، مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۱، صفحات ۱۳۸-۱۳۵، ۱۳۹۰.
۲. پورعلی محمدرضا، رادان رویا، "حسابرسی بر مبنای ریسک؛ یک رویکرد جدید"، اولین همایش حسابداری و مدیریت، ۱۳۹۱.
۳. حاجیها زهره، "تفاوت درک حسابرسان ارشد در دو بخش دولتی و خصوصی حسابرسی از ارزیابی ریسک‌های حسابرسی در محیط حسابرسی ایران"، پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی"، دوره ۲، شماره ۷، صفحات ۲۰۱-۱۷۱، ۱۳۸۹.
۴. حاجیها زهره. "بررسی رابطه بین خطر ذاتی و کنترل در رویکرد حسابرسی مبتنی بر ریسک"، فصلنامه علمی - پژوهشی حسابداری مالی، سال دوم، شماره ۶، صفحات ۱۲۰-۹۵، ۱۳۸۹.
۵. خلعتبری لیماکی عبدالصمد، احمدی آستانه رسول، عسگری آزیتا، "حسابرسی مبتنی بر ریسک"، دومین کنفرانس ملی حسابداری، مدیریت مالی و سرمایه.
۶. زارعی حسین، "حسین، حسابرسی مبتنی بر ریسک"، نشریه حسابدار، شماره ۱۵۰، صفحات ۳۱-۲۸، ۱۳۸۱.
۷. مجله مدیریت ریسک، ۱۳۹۴، گزارش ۳ تیر ماه.
۸. قربانی، سعید؛ آقایی، محمدعلی؛ احمدیان، وحید؛ نیکزادادیکلاپی، مهدیس، "بررسی نارسایی‌های مدل حسابرسی مبتنی بر سیستم وامکان جایگزینی آن با مدل حسابرسی مبتنی بر ریسک در ایران"، مجله دانش حسابرسی، سال ۱۴، شماره ۵۷، ۱۳۹۳.
۹. قوی‌اندام، افشار، "موانع و مشکلات استقرار حسابرسی مبتنی بر ریسک در ایران"، نشریه حسابرس، شماره ۶۵، ۱۳۹۲.

۱۰. مولایی‌نژاد مهدی، عطائی، ابوذر، "شناسایی و اولویت‌بندی موانع و محدودیت‌های پیاده‌سازی پروژه حسابرسی مبتنی بر ریسک با استفاده از روش سلسله مراتبی فازی"، مجله حسابررس، شماره ۷۰، ۱۳۹۳.
۱۱. نادریان، محمدرضا و صفار، محمد جواد. ۱۳۸۰. "مسئولیت حسابرسان در قبال تقلب". حسابررس. شماره ۱۳، ص ۵۴-۵۶.
۱۲. یزدانیان، سیدمنصور؛ حسینی، اعظم السادات، "بررسی عوامل اثرگذار بر ریسک حسابرسی از منظر حسابداران مستقل استان اصفهان"، مجله حسابداری و مدیریت مالی، سال سوم، شماره ۱۱، صفحات ۲۱-۶، ۱۳۹۱.
13. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2005). AICPA professional Standards. New York: AICPA, Inc.
14. Arens, A. A, Loebbecke, J. K. (1997). "Auditing: An Integrated Approach (7th ed.). Upper Sand Rives: Prentice Hall".
15. Cosserat, Graham W. (2007). Modern Auditing. John Wiley & Sons, Inc . 154-159.
16. Cooper, Jean C. & Selto, H. Frank. "Is Risk Preference Induction a Reliable Method of Controlling Risk Preferences?", Journal of Management Accounting Research, 10492127, Vo. 5, 1993.
17. Imoniana, Joshua Onome and Gartner, Ivan Ricardo. "Towards a Multi-Criteria Approach to Corporate Auditing Risk Assessment in Brazilian Context", available at: <http://ssrn.com/abstract=1095950>, 2007.
18. Khorwatt, Esamaddin. (2008). "Audit Risk Assessment- the Professional Balancing Act", Monthly Electronic Bulletin of ASCA, available at: www.ascasociety.org.
19. Schneider, A. Wilner ., "A Test of Audit Deterrence to financial Reporting Irregularities Using Randomized Response Technique". The accounting Review, vol. 65. No. 3. pp. 668-681, 1990.
20. Mock T.J., Wright A. and Srivastava R.P, " Audit Program Planning Using a Belief Function Framework". University of Kansas Audit Research Symposium. Risk Preferences?", Journal of Management Accounting Research, 10492127, Vol. 5, 1998.
21. Pickett ., Spencer. (2006). Audit Planning: a Risk- based Approach. John Wiley & Sons, Inc. 26-35